

KRISTIANSTAD, utdrag ur Nordisk familjebok 1911 års utgåva..

Kristianstad, stapelstad och residensstad i Kristianstads län, ligger sidlänt på östra sidan af Helgeå och dess utvidgning, Helgesjön, omkr. 22 km. från åns utlopp i Östersjön, invid hvilken stadens hamn och lastageplats, Å h u s, är belägen. K:s område utgör (sedan 1891, då Näsby och Nosaby byar, hvilka, såsom donerad stadsjord, i administrativt och judiciellt hänseende tillhört K., men i kommunalt hänseende varit förenade med Nosaby kyrksocken, helt lades till Villands härad) endast 826 har (hvaraf 51 har vatten), men under stadens jurisdiktion lyda, utom i fråga om fastigheter, de idkare af handel och sjöfart jämte deras husfolk, som äro kyrko- och mantalsskrifna i Åhus. Stadsplanen är omkr. 50 har. 1910 var de bebyggda tomternas antal 345, de obebyggdas 268 och taxeringsvärdet 27,496,600 kr., hvaraf 375,200 kr. å jordbruksfastighet. Summa taxerad inkomst var 6,790,369 kr., hvaraf beskattningsbar 5,705,119 kr. Jorden är satt till 15 mtl. Folkmängden var vid 1909 års slut 11,570 pers., hvaraf 10,642 i stadsförsamlingen och 928 i garnisonsförsamlingen, och hade under de sista 20 åren ökats med knappt 12 proc., hvarvid dock hänsyn bör tagas till förlusten 1891 af ofvannämnda byar i Nosaby kommun. Den äldre delen af staden, som nu, sedan fästningsvallarna raserats och delvis förvandlats till boulevarder, begränsas i v. af Helgeå, å öfriga sidor af en gammal, ännu icke igenfylld fästningskanal, har en rektangulär form och är mycket regelbunden samt erbjuder i synnerhet genom senare tiders nybyggnader ett särdeles pryddigt utseende. Åt s., men ännu mer åt ö. (Östermalm) har staden utvidgats genom nybyggnader. Längs genom gamla staden gå 6 gator, af hvilka de båda yttersta kallas boulevarder och äro planterade med tre rader träd. Vid västra boulevarden, på en upplandning af ån, ligger stadens förnämsta promenadplats, Kommendantsträdgården, vanligen kallad Tivoli. I dess norra del ligger länets fornminnesförenings byggnad med samlingar och i dess midt (sedan 1906) stadens teater. Bland andra offentliga byggnader märkas Helga trefaldighets kyrka (invid trefaldighetssöndagen 8 juni 1628, tornet är betydligt yngre), i den art af holländsk renässans, som kallas Kristian IV:s stil, nya sparbankshuset (1901, af gottländsk sandsten i modern renässans) vid västra boulevarden samt vid Stortorget rådhuset (1889-90), Vendes artilleriregementes tyggård, frimurarhotellet samt på torgets norra sida de byggnader, i dagligt tal kallade Kronohuset, i hvilka skånska hofrätten och högvakten med chefsexpedition m. m. ha sina lokaler. I södra delen af staden ligga länsresidenset samt allmänna läroverkets för gossar och elementarläroverkets för flickor byggnader. För det i staden förlagda Vendes artilleriregementes räkning ha tid efter annan uppförts tre kasernbyggnader, den senaste (1906) i norra delen af stadens område, i de s. k. Östra ängar, omedelbart invid regementets öfningsplats, Näsby fält. I dess närhet ligger stadens vattenverk, hvaremot gasverket och det i sammanhang därmed anlagda elektricitetsverket förlagts till sydligaste delen af stadsområdet. Folkskolehusen äro tre. -- K. är, som nämndt, säte för länsstyrelsen och för hofrätten öfver Skåne och Blekinge, garnisonsort för Vendes artilleriregemente samt äfven i annat hänseende en centralpunkt, t. ex. genom en stor frimurarloge. Dessa omständigheter i förening, som gett staden en prägel af stel finhet, äro orsakerna till K:s tillväxt. Stadens uppblomstring i våra dagar har dock åstadkommits först genom järnvägarna och därefter genom Åhus' hamns förbättring (senast 1895-98, då hamnen och inseglingstrännan så fördjupades, att ända till 5,4 m. djupgående fartyg kunna inlöpa; kostnaderna stego till närmare 700,000 kr.). Djupet i Helgeå är dock knappt mer än 1 m., hvadan någon direkt sjöfart på K. icke kan ega rum, utan Åhus är hamnplats för staden. Efter tillkomsten af järnvägen K. - Åhus (1886) upphörde den prämtrafik, som förut underhölls för befordrande af gods mellan staden och hamnen. Ångbåtar, som gå på linjen Stockholm-Köpenhamn, anlöpa bland andra ställen äfven Åhus. Något fartyg är ej hemmahörande i K., men Åhus hade 1908 6 segel- och 2 ångfartyg om tills. 2,869 ton. Sammanlagda antalet af till stadens hamn inkomna och därifrån afgångna fartyg var s. å. 1,614 om 391,829 ton. Hamnaffigterna utgjorde 33,600 kr. för fartyg samt 68,458 kr. för varor. Tulluppbörden

steg 1909 till 1,283,946 kr. Stadens handlande voro s. å. 210 med 279 biträden; deras uppskattade inkomst af handelsrörelsen utgjorde 610,764 kr. Handverkarna voro 160 med 584 arbetare och en för bevillning uppskattad inkomst af handverksdriften af 295,540 kr. Fabriksrörelsen har de sista årtiondena utvecklat sig betydligt mera, än som motsvarar folkmängdens tillväxt och behovet inom stadens egentliga handelsområde Medan 1882 funnos endast 12 fabriker med 285 arbetare och 545,000 kr. tillverkningsvärde, hade dessa siffror 1908 stigit till resp. 42, 1,163 och 22,2 mill. Af sistnämnda summa kommo 9,2 mill. kr. på två ångkvarnar, nära 9 mill. kr. på två destilleringsverk (Sv. spritförädlingsa.-b:s och M. Neumanns a.-b.) och 2,1 mill. kr. på ett ullspinneri och yllefävereri (Skånska yllefabriken, 1900). F. ö. må nämnas Ljunggrens mek. verkstad (järnvägsagnar, ångslupar m. m.), en trikå- och strumpfabrik, ett bryggen, 4 boktryckerier (från hvilka utgifvas "Nya skånska posten" och "Nyaste Kristianstadsbladet", bägge 6 ggr i veckan), en handskfabrik och en konserverfabrik. Staden har goda järnvägsförbindelser: K. -- Hässleholms järnväg (1865), hvarigenom K. förenas med Södra stambanan, Sölvesborg -- K. järnväg (1874) samt K. -- Åhus, K. -- Immeln (Glimåkra; 1909 fortsatt till Elmlmlt) och Hästveda -- Karpalund (alla tre 1886). Utom två sparbanker finnas i K. afdelningskontor af riksbanken, Skandinaviska kredita.-b. (f. d. Skånes ensk. bank), Sydsvenska kredita.-b. och Banka.-b. Södra Sverige. Bland undervisningsanstalter äro att nämna allmänt läroverk (med både latin- och realgymnasium) samt; elementarläroverk för flickor, en lägre teknisk yrkesskola samt småskolläraryrkesseminarium.

- Stadens bokförda tillgångar uppgingo 1909 till 7,253,546 kr. och skulder till 4,966,698 kr. De utdebiterade kommunalutskylderna voro 1910 endast 4,34 kr. pr bevillningskrona. -- I kyrkligt hänseende bildar K. med Vä ett regalt pastorat i Lunds stift, Villands kontrakt. För val till riksdagens Andra kammare tillhör staden länets sydöstra valkrets.

- K. anlades af Danmarks konung Kristian IV (hvars namnchiffer, uppuret af två gyllene lejon i blått fält, är stadsvapnet) efter den närbelägna staden Väs förstöring (1612) på den af Helgeå på tre sidor kringflutna Allön och skulle bli såväl en handelsstad som en stark gränsfästning mot Sverige. Anläggningsbrevet utfärdades 22 mars 1614, men själfva privilegierna först 15 mars (g. st.) 1622, då staden äfven fick stapelstadsrätt. Såväl Vä som Åhus upphörde att vara stadssamhällen, och deras invånare befalldes att flytta till K., hvaremot bönderna i Näsby och Nosaby skulle i Vä taga egor i utbyte mot dem de lämnat, hvilka upplätos till borgarna i K. Efter krigen blomstrade K:s handel och näringar, hvartill hufvudsakligen bidrog, att Helgeå var segelbar ända till staden. Men sedan skar sig ån ett nytt utlopp från Yngsjön åt s. ö., hvarigenom vattenståndet blef betydligt lägre. Alla varor måste forslas på vagn från K. till Åhus. Denna olägenhet afhjälptes i någon mån på 1840- och 1850-talet, då hamnen vid Åhus ombyggdes och ån upprensades, hvarjämte Yngsjön kringgicks medelst en kanal, kallad Herne-stads grift. Ännu viktigare för staden blef öppnandet (1865) af Hässleholm - Kristianstadsbanan. K:s fästning synes ha blifvit färdig redan 1617. Den blockerades från slutet af maj till 31 juli 1645 af svenskarna. Sedan K. 1658 blifvit svenskt, iståndsattes fästningsverken, som då utgjordes af en enkel bastionsbefästning med våt graf och 2 porttraveliner, men utan betäckt väg. 1664 bestämdes, att 2 afsnitt skulle byggas. En del förstärkningsarbeten utfördes sedermera. 1675 började de enligt Dahlberghs åsikt "släta" befästningarna iståndsättas, men 15 aug. 1676 intogs K. med storm af danskarna, som där inlade 2,000 mans garnison samt förbättrade fästningsverken, hvarefter K. blef en af snapphanarnas stödjepunkter. Från 12 jan. till slutet af maj 1677 blockerade svenskarna K., och 12 sept. s. å. inneslöto de ånyo K., men först 4 aug. 1678 kapitulerade kommandanten generalmajor von der Osten. Omedelbart där- efter påbörjades förstärkningsarbeten, men 1680 vidtog rasing och fortsattes till 1686, då vidare förstöring af bröts. Stenen hade förts till Karlskrona, men palissader, bestyckning och ammunition till Landskrona. Jan.-febr. 1710 hölls K. besatt af danskarna. S. å. befalldes Palmquist låta befästa K., af hvars forna försvarsverk då endast grundmurarna återstodo, och iståndsättningsarbetena påbörjades omedelbart; 1724 års plan för de senare omfattade på kort-

sidorna hörnbastioner jämte portaveliner, lynetter, betäckt väg och corps de garde samt på östra fronten betäckt väg; 1743, då angrepp från Danmark hotade, reparerades anfallsfronterna; 1747 utarbetade Virgin förstärkningsförslag för de båda kortsidornas polygoner, och sedermera arbetades å befästningar under v. Liewens öfverinseende 1748-67 i enlighet med en af denne uppgjord och af K, M:t 1749 gillad förstärkningsplan. 1773 fastställdes på v. Strussenfelts tillskyndan en plan till K:s fullbordande, och härpå arbetades in på 1790-talet; men ett 1794 uppgjordt förslag till K:s anordnande till place d'armes kom ej till utförande. 1819 års befästningskommitté påyrkade K:s bibehållande och iståndsättande, hvilket 1822 också blef K. M:ts beslut, men 1843 bestämdes, att K. skulle upphöra att räknas bland rikets fästningar, och i följd häraf raserades största delen af befästningarna under 1850-talet, och återstoden har sedermera följt efter. K. har emellertid fått bibehålla sin garnison, Vendes artilleriregemente, och om några år, då kasernetablissemang hunnit färdigbyggas, skall äfven Norra Skånska infanteriregementet ditförläggas. (Redan 1910 förlades regementets expedition dit.)

Wbg. L. W:son M.